

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้

Educational Management Model for the Enhancement of Active Citizenship

บุญญา ปานลักษณ์¹ และ ชื่นชนก โควินท์²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{1,2}

Bunyapha Panlak¹ and Chuenchanok Kovint²

Chulalongkorn University^{1,2}

Corresponding Author, Email: Boonyapa.ptt@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และเพื่อศึกษา รูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) การวิจัยตอนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ด้วยการศึกษาเอกสารเพื่อพัฒนาเป็นตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้และนำไปสร้างแบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ หาประสิทธิภาพของเครื่องมือด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 456 คน ตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้บริหารสถานศึกษา 2) ครู 3) นักเรียน และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับรางวัลจากการประกวดโครงการสร้างสำนึกพลเมือง (project citizens) จำนวน 3 แห่ง

ผลการวิจัยพบว่า

1. เครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่สร้างขึ้นตามตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ 14 ตัวชี้วัดจากองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ จำนวน 4 ตัวชี้วัด ด้านทักษะ จำนวน 6 ตัวชี้วัด และด้านเจตคติและค่านิยม จำนวน 4 ตัวชี้วัด เป็นแบบวัดชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) 5 ระดับ

* ได้รับบทความ: 27 พฤษภาคม 2567; แก้ไขบทความ: 18 ธันวาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 25 ธันวาคม 2567

จำนวน 66 ข้อ ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item object congruence index: IOC) ระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของแบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นจากการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ของแบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ทั้งหมด $= 0.975$

2. รูปแบบการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน คือ 1) ด้านแนวคิดทางการศึกษา 2) ด้านการบริหารสถานศึกษา 3) ด้านหลักสูตร 4) ด้านการจัดการเรียนรู้ และ 5) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา; เสริมสร้าง; ความเป็นพลเมือง; ตื่นรู้

Abstract

This research aims to study and develop tools for measuring active citizenship and to examine educational management models that enhance active citizenship in learners. A mixed-method research approach was employed. The first phase involved quantitative research to develop a measurement tool for active citizenship. This included a literature review to establish indicators for active citizenship, which were then used to create the measurement tool. The tool's effectiveness was evaluated using the Index of Item-Objective Congruence (IOC) and its reliability was assessed through Confirmatory Factor Analysis (CFA). The sample group consisted of 456 students from grades 7 to 9, selected through purposive sampling. The second phase involved qualitative research, where data were collected through interviews with key informants, including (1) school administrators, (2) teachers, (3) students, and (4) stakeholders in educational management. These informants were drawn from three schools recognized for their achievements in the Project Citizens competition.

Research findings:

The developed active citizenship measurement tool was based on 14 indicators grouped into three components: knowledge (4 indicators), skills (6 indicators), and attitudes and values (4 indicators). The tool employed a 5-point rating scale with 66 items. The IOC values between the questions and the tool's objectives ranged from 0.67 to 1.00, while the reliability (Cronbach's alpha coefficient) for the entire tool was 0.975.

The educational management model for enhancing active citizenship consists of five key components:

(1) Educational philosophy, (2) School administration, (3) Curriculum, (4) Learning management, and (5) Stakeholder participation.

Keywords: Educational Management; Enhancing; Citizenship; Awareness

บทนำ

ความเป็นพลเมือง (citizenship) เป็นคุณลักษณะสำคัญที่นานาประเทศล้วนต้องการให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ เพราะความเป็นพลเมืองจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมและเอื้อต่อการนำไปสู่การพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมของประเทศนั้น ๆ ให้ดีขึ้นต่อไป จึงส่งผลให้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองกลายเป็นความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศชาติ ในขณะที่เดียวกันผลจากการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง พบว่า มีการศึกษาถึงแนวคิดและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองกันอย่างกว้างขวางรวมถึงการศึกษาถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในหลากหลายมิติ เช่น พลเมืองดี (good citizens) พลเมืองโลก (global citizens) พลเมืองอาเซียน (ASEAN citizens) และ พลเมืองตื่นรู้ (active citizens) เป็นต้น

ในส่วนของ “พลเมืองตื่นรู้” หรือ active citizens นั้น เป็นคำที่เริ่มปรากฏขึ้นในสังคมไทยราวปีพ.ศ.2557 ผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ และพบว่ามีการใช้คำเรียกขานที่หลากหลายและแตกต่างกัน เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (2561) ใช้คำว่า พลเมืองที่เข้มแข็ง โดยที่กลุ่ม Thai Civic Education (2556) ได้มีการใช้ทั้งคำว่า พลเมืองที่เข้มแข็ง ร่วมกับ พลเมืองที่เข้มแข็ง ในขณะเดียวกันที่ นันทินี มาลานนท์ (2562, อ้างถึงในอภิญญา ทองสอาด, 2558) ได้กล่าวถึงคำว่า พลเมืองตื่นรู้ ไว้ว่าเป็นคำที่นำมาใช้เรียกแทนคำว่า พลเมืองอาสา หรือพลเมืองใส่ใจสังคม โดยได้มีการกล่าวถึงคำว่า พลเมืองตื่นรู้ไว้ว่า หมายถึง พลเมือง ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตอาสาที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเองและสังคมให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับ วรณชลี โนริยา (2560) ที่ได้กล่าวถึงความเป็นพลเมืองตื่นรู้ไว้ว่า เป็นคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในทุกมิติของความเป็นพลเมือง โดยคุณลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองตื่นรู้จะครอบคลุมถึงบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรู้และมีการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ทั้งนี้ ในบริบทของสังคมไทย พบว่า ความเป็นพลเมืองตื่นรู้เริ่มเป็นที่กล่าวถึงและให้ความสำคัญกันมากยิ่งขึ้นเมื่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2561) ได้กำหนดให้เป็นคุณลักษณะหนึ่งของผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ทางการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 และเป็นสมรรถนะหนึ่งของหลักสูตรฐานสมรรถนะ ส่งผลให้คำว่า พลเมืองตื่นรู้ เริ่มเป็นที่สนใจและเริ่มเป็นที่รู้จักจนมีความคุ้นชินกันมากขึ้น แต่อาจจะยังคงมีความสับสนในการ

เรียกขานและความเข้าใจถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ตามการรับรู้ที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งนี้ การสร้างความชัดเจนในเรื่องนี้มีความสำคัญ ด้วยสภาพสังคมไทยในยุคปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับปัญหานานัปการ รวมถึงปัญหาด้านคุณภาพทางการศึกษาของเด็กไทยด้วย ดังที่ ไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์ (2556) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของนักเรียนไทยอยู่ในขั้นวิกฤติหลายด้าน เช่น ด้านสติปัญญา พบว่า นักเรียนมีค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ ด้านร่างกายนักเรียนวัยรุ่นชายหญิง มีความเสี่ยงในเรื่องเพศ มักใช้อารมณ์ในการตัดสินใจมากกว่าเหตุผล และด้านพัฒนาการทางสังคม นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการส่งเสริมให้ทำหน้าที่ในการเป็นพลเมือง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยตามโครงการศึกษาวิจัยศักยภาพท้องถิ่นในการพัฒนาและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2555) ที่พบว่า เยาวชนไทยมีปัญหาพฤติกรรมทางด้านความฟุ้งเฟ้อ ในด้านการแต่งกาย ติดเกม ขาดความรับผิดชอบและไม่ระเบียบวินัย ไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดการให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมกับชุมชน ไม่มีพลังเยาวชน ขาดจิตสำนึกและให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องตนเองมากกว่าส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ญญฐพัชร ทัศนรุ่งเรือง (2561) ที่พบว่า เยาวชนไทยในปัจจุบันขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ขาดความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวและผู้อื่นไม่มีจิตสาธารณะ และไม่อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีโดยปัญหาในลักษณะดังกล่าวนี้ มีแนวโน้มที่ชัดเจนที่จะส่งผลต่อคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ที่ยึดมั่นและมองตนเองเป็นศูนย์กลางของความสุข มีความพึงพอใจกับการได้รับประโยชน์ของส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ทำให้ขาดจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม รวมถึงขาดคุณธรรมในด้านความเสียสละและการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วย อีกทั้งวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารของประชาคมโลกเป็นไปอย่างกว้างขวาง รวดเร็วและไร้พรมแดน ดังนั้น การมีปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมจึงลดน้อยลง สภาพสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนเข้าสู่ยุคสังคมปัจเจกนิยมและวัตถุนิยม การเรียนรู้ของผู้เรียนจึงมีความเป็นปัจเจกมากขึ้นด้วยเพราะสามารถเข้าถึงและใช้เทคโนโลยี ในการสืบค้นข้อมูลได้อย่างหลากหลายสะดวกและรวดเร็ว ทำให้โอกาสในการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงและการได้สัมผัสผู้คนในสังคมและชุมชนลดน้อยลง ผู้เรียนจึงขาดโอกาสในการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันทางสังคมและขาดการปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

ด้วยหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นจึงนำสู่ประเด็นความสนใจและต้องการศึกษารูปแบบ การจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้กับผู้เรียน โดยมุ่งศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัด ความเป็นพลเมืองตื่นรู้เพื่อนำไปใช้วัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียน และศึกษารูปแบบ การจัดการศึกษาที่สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้กับผู้เรียนได้ เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ และศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้ แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองต้นรู้

1.2 วิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะความเป็นพลเมืองต้นรู้เป็นองค์ประกอบและตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองต้นรู้

1.3 กำหนดนิยามความเป็นพลเมืองต้นรู้ เพื่อนำไปใช้สร้างเป็นข้อคำถามของแบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้

1.4 ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบ นิยามตัวชี้วัด และประเด็นข้อคำถามของแบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ที่พัฒนาขึ้น ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item object congruence index: IOC) ตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีจำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาผู้ทรงคุณวุฒิ คือ 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมือง หรือ 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาตัวชี้วัด หรือ 3) เป็นผู้ที่มีปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานทางการศึกษาหรือหน่วยงานที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบ และตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองต้นรู้

1.5 เพื่อให้ได้เครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ ที่มีความเชื่อมั่น (reliability) ผู้วิจัยจึงได้นำแบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ไปทดลองใช้และหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีค่าสัมประสิทธิ์แบบแอลฟา (α) ของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 456 คน จากโรงเรียนในโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา

ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนปทุมวิไล โรงเรียนวัดบุญสัมพันธ์ และโรงเรียนบ้านพระเพลิง และเป็นโรงเรียนที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการประกวดโครงการสร้างสำนึกพลเมือง (project citizens) เช่นเดียวกับโรงเรียนที่เป็นพื้นที่ศึกษา

ตอนที่ 2 ศึกษาแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้

การวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับรางวัลจากการประกวดกิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง (project citizens) โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2563 ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ครูผู้สอน จำนวน 3 คน นักเรียนจำนวน 12 คน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อันได้แก่ ตัวแทนชุมชน จำนวน 2 คนและพระภิกษุ 1 รูป จากโรงเรียนที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย 3 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนห้องสอนศึกษาในพระอุปถัมภ์ฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) โรงเรียนมัธยมพระราชทานเฉลิม พระเกียรติ จังหวัดน่าน และ 3) โรงเรียน อพป.คลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว

2. ประเด็นที่ใช้ในการวิจัย

ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ รูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) แนวคิดทางการศึกษา 2) การบริหารสถานศึกษา 3) หลักสูตร 4) การจัดการเรียนรู้ และ 5) การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง

4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

4.1 ศึกษาเอกสารและแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

4.2 ศึกษาเอกสารและแนวคิดการสร้างแบบสัมภาษณ์

4.3 จัดทำแบบสัมภาษณ์รูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองต้นรู้

4.4 การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) จำนวน 3 ท่าน ที่มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และ 3) เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานทางการศึกษาหรือหน่วยงานที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา เพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบและประเด็นข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์

4.5 ผู้วิจัยปรับปรุงข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ณ ที่ตั้งโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง โดยเดินทางไปสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview protocol) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) แนวคิดทางการศึกษา 2) การบริหารสถานศึกษา 3) หลักสูตร 4) การจัดการเรียนรู้ และ 5) การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน และตัวแทนชุมชน และใช้แบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่ได้จากการดำเนินการวิจัยในระยะแรกกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นผลลัพธ์จากการเรียนรู้ภายใต้รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายแต่ละแห่ง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เมื่อสิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน ผู้วิจัยถอดคำพูดจากเครื่องบันทึกเสียงและบันทึกรายละเอียดแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) (Strauss & Corbin, 1998)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีดังนี้

ผลการพัฒนาตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 14 ตัวชี้วัด จาก 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบ ด้านความรู้ จำนวน 4 ตัวชี้วัด องค์ประกอบ ด้านทักษะ จำนวน 6 ตัวชี้วัด และ องค์ประกอบ ด้านเจตคติและค่านิยม จำนวน 4 ตัวชี้วัดพบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติและค่านิยมของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ รวมทั้งหมด 14 ตัวแปร โดยใช้สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน มีค่าตั้งแต่ .536 ถึง .779 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .01$) มีจำนวนทั้งหมด 91 คู่ และเป็นความสัมพันธ์ทางบวกทุกคู่ และเมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity ซึ่งเป็นค่าสถิติทดสอบสมมติฐานว่า เมทริกซ์ สหสัมพันธ์นี้เป็นเมทริกซ์เอกลักษณ์ (identity matrix) หรือไม่ พบว่า มีค่าเท่ากับ 5,551.497 ($P < .01$) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนี ไกเซอร์-เมเยอร์-ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy; KMO) มีค่าเท่ากับ .970 ซึ่งมีค่าสูงเข้าใกล้ 1 ผลการทดสอบนี้แสดงให้เห็นว่า ตัวแปรต่าง ๆ ของชุดข้อมูลนี้มีความสัมพันธ์กันมากพอ และมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ เนื่องจากตัวแปรที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบควรเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองดี

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันของตัวแปรในโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของความเป็นพลเมืองดี

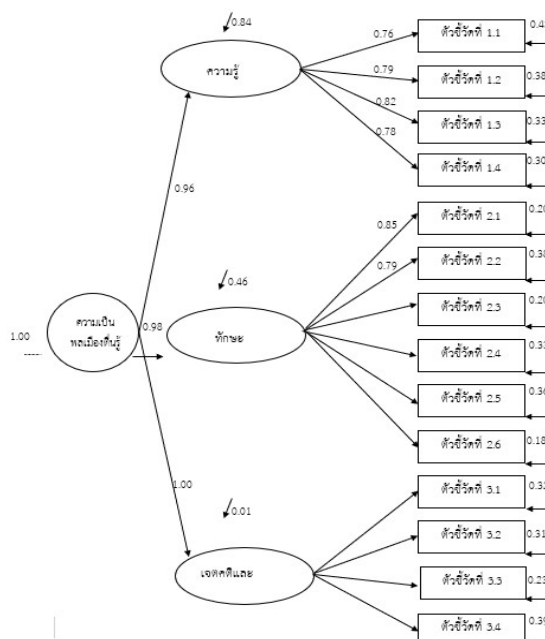
ตัวแปร	KNOW1.1	KNOW1.2	KNOW1.3	KNOW1.4	SKILL2.1	SKILL2.2	SKILL2.3	SKILL2.4	SKILL2.5	SKILL2.6	ATT3.1	ATT3.2	ATT3.3	ATT3.4
KNOW1.1	1.000													
KNOW1.2	.605**	1.000												
KNOW1.3	.624**	.691**	1.000											
KNOW1.4	.539**	.619**	.687**	1.000										
SKILL2.1	.678**	.676**	.720**	.652**	1.000									
SKILL2.2	.556**	.588**	.662**	.666**	.665**	1.000								
SKILL2.3	.549**	.612**	.648**	.605**	.735**	.688**	1.000							
SKILL2.4	.603**	.645**	.633**	.616**	.706**	.692**	.677**	1.000						
SKILL2.5	.547**	.536**	.631**	.579**	.671**	.623**	.670**	.720**	1.000					
SKILL2.6	.633**	.582**	.670**	.619**	.723**	.703**	.751**	.741**	.744**	1.000				
ATT3.1	.581**	.630**	.610**	.635**	.732**	.611**	.697**	.651**	.615**	.731**	1.000			
ATT3.2	.616**	.633**	.637**	.618**	.703**	.636**	.680**	.660**	.615**	.721**	.717**	1.000		
ATT3.3	.583**	.590**	.694**	.652**	.713**	.671**	.708**	.693**	.686**	.779**	.713**	.689**	1.000	
ATT3.4	.547**	.559**	.577**	.559**	.625**	.605**	.656**	.609**	.626**	.704**	.624**	.659**	.687**	1.000
Mean	4.037	4.156	3.951	3.977	4.012	3.916	3.984	3.955	3.901	3.928	4.024	3.984	3.911	4.016
SD	.658	.787	.725	.801	.718	.719	.800	.770	.706	.739	.823	.810	.781	.779

Bartlett's Test of Sphericity = 5,551.497 df = 91 p = .000

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: (KMO) = 0.970

หมายเหตุ: ** p < .01

จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของตัวแปร (Confirmatory Factor Analysis; CFA) เพื่อตรวจสอบความตรงของโมเดล ได้ผลการวิเคราะห์ดัง ภาพที่ 1

Chi-square = 49.18 df = 51 P-value = 0.546 RMSEA = 0.000

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของโมเดลการวัดความเป็นพลเมืองดี

ทั้งหมด 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านความรู้ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1.1 ความรู้และเข้าใจในเรื่องบทบาทหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ ของตนเองและผู้อื่น (KNOW1.1) 1.2 ความรู้และความเข้าใจในความเท่าเทียม ความยุติธรรม และสิทธิมนุษยชน (KNOW1.2) 1.3 ความรู้และเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง (KNOW1.3) และ 1.4 ความรู้และความเข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางสังคม (KNOW1.4) ด้านทักษะ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 6 ตัวชี้วัด ได้แก่ 2.1 การเป็นสมาชิกที่ตีรวมถึงมีความรับผิดชอบ (SKILL2.1) 2.2 การเข้าร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกับผู้อื่น (SKILL2.2) 2.3 ความสามารถในการเป็นผู้นำ (SKILL2.3) 2.4 ความสามารถในการงานอาชีพ (SKILL2.4) 2.5 ความสามารถในการสื่อสารและใช้เทคโนโลยี (SKILL2.5) และ 2.6 ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา (SKILL2.6) และด้านเจตคติและค่านิยม ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 3.1 ความเชื่อเรื่องการเสริมพลัง (ATT3.1) 3.2 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (ATT3.2) 3.3 การยึดมั่นในความยุติธรรม ความเสมอภาคและความเท่าเทียม (ATT3.3) และ 3.4 การเห็นคุณค่าของการทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวมและการแก้ปัญหาสังคม (ATT3.4)

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดีมาก พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ ($\chi^2 = 49.18$, $df = 51$, $p = 0.546$) ซึ่งมีค่าความน่าจะเป็นมากกว่า .05 แสดงว่า ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลสมมติฐานทางทฤษฎีสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และดัชนีวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืน (goodness of fit index: GFI) เท่ากับ 0.984 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ไข (adjusted goodness of fit index: AGFI) เท่ากับ 0.969 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ 1 ดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษในรูปคะแนนมาตรฐาน (root mean square residual: RMR) เท่ากับ 0.007 รวมทั้งดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษเหลือมาตรฐาน (root mean square error of approximation: RMSEA) เท่ากับ 0.000 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ 0 ค่าสถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โมเดลการวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรในโมเดลพบว่า ตัวแปรทุกตัวมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) ดังรายละเอียดของผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ 1 และแผนภาพที่ 2

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดตามกรอบแนวคิดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นในครั้งนี้เป็นตัวชี้วัดที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกทุกตัวหมายความว่า หากนักเรียนมีคุณลักษณะของตัวชี้วัดดังกล่าวสูง นักเรียนจะมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้สูงโดยมีรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของโมเดลการวัดความเป็นพลเมือง
ด้านรู้

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบ
	b(SE)	β			
การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง					
ด้านความรู้					
KNOW1.1	0.499	0.757	<-->	0.574	0.257
KNOW1.2	0.617(0.036)	0.787	17.036***	0.619	0.230
KNOW1.3	0.592(0.033)	0.817	17.810***	0.667	0.172
KNOW1.4	0.626(0.039)	0.782	15.971***	0.612	0.20
ด้านทักษะ					
SKILL2.1	0.613	0.854	<-->	0.729	0.203
SKILL2.2	0.566(0.027)	0.787	20.837***	0.620	0.094
SKILL2.3	0.673(0.029)	0.841	23.233***	0.707	0.145
SKILL2.4	0.631(0.029)	0.819	22.153***		0.075
				0.671	
SKILL2.5	0.566(0.027)	0.802	21.385***	0.644	0.135
SKILL2.6	0.668(0.027)	0.904	24.436***	0.818	0.367
ด้านเจตคติและค่านิยม					
ATT3.1	0.677	0.823	<-->	0.678	0.110
ATT3.2	0.675(0.030)	0.834	22.461***	0.695	0.171
ATT3.3	0.683(0.030)	0.875	23.190***	0.766	0.280
ATT3.4	0.607(0.031)	0.780	19.583***	0.607	0.105
การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สองลักษณะมุ่งอนาคต					
Knowledge	0.957(0.054)	0.957	17.687***	0.916	
Skill	0.976(0.045)	0.977	21.611***	0.954	
Attitude	0.996(0.047)	0.996	21.007***	0.993	
Chi-square = 49.18 df = 51 P = 0.546					
GFI = 0.984 AGIF = 0.969 RMR = 0.007					
RMSEA = 0.000					

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สัมประสิทธิ์คะแนน องค์ประกอบ
	b(SE)	β			
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง		Knowledge	Skill	Attitude	CIVIC
Knowledge		1.000			
Skill		0.935	1.000		
Attitude		0.954	0.973	1.000	
CIVIC		0.957	0.977	0.996	1.000

หมายเหตุ: *** $p < .001$, ตัวเลขในวงเล็บ = ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน <--> ไม่รายงานค่า SE และ t เนื่องจากเป็นพารามิเตอร์มีเงื่อนไข (constrained parameter)

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์โมเดลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองต้นรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบอันดับที่สอง กับองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติและค่านิยม ซึ่งเป็นองค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง พบว่า องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านดังกล่าว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) ทุกด้าน โดยมีน้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.957 ถึง 0.996 แสดงว่าองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้เป็นตัวชี้วัดของความเป็นพลเมืองต้นรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในการบ่งชี้ความเป็นพลเมืองต้นรู้ ได้แก่ ด้านเจตคติและค่านิยม (attitude) รองลงมาคือ ด้านทักษะ (skill) และ ด้านความรู้ (knowledge) ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์คุณภาพด้านความเที่ยงของแบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองต้นรู้

ผลตรวจสอบความเที่ยงแบบสอดคล้องภายใน (internal consistency) ของแบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ที่พัฒนาขึ้น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ 14 ตัวชี้วัด คือ 1) ด้านความรู้ มี 4 ตัวชี้วัดย่อย 2) ด้านทักษะ มี 6 ตัวชี้วัดย่อย และ 3) ด้านเจตคติและค่านิยม มี 4 ตัวชี้วัดย่อย ด้วยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) พบว่าแบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ทั้งฉบับมีค่าความเที่ยงสูง (Cronbach's alpha เท่ากับ .975) โดยองค์ประกอบทุกด้านมีค่าความเที่ยงสูง ซึ่งองค์ประกอบด้านทักษะเป็นด้านที่มีความเที่ยงสูงที่สุด (Cronbach's alpha เท่ากับ .953) รองลงมาคือ ด้านความรู้ (Cronbach's alpha เท่ากับ .922) และด้านเจตคติและค่านิยม (Cronbach's alpha เท่ากับ .912) ตามลำดับ และพบว่า ความเที่ยงของตัวชี้วัดทุกตัวในทุกองค์ประกอบมีค่าความเที่ยงที่ยอมรับได้ถึงดี โดยมีค่า Cronbach's alpha อยู่ในช่วง .714 ถึง .857 ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพด้านความเที่ยงสูง

2. ผลการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการจัดการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ตามองค์ประกอบของรูปแบบ การจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย

3.1 ด้านแนวคิดทางการศึกษา พบว่า ควรเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้

3.2 ด้านการบริหารจัดการศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาใช้วิธีการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม และบริหารจัดการด้วยวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA ที่หมายถึงกระบวนการบริหารงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนงาน (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Do) การตรวจติดตาม (Check) และการดำเนินการให้เหมาะสมต่อไป (Act)

3.3 ด้านหลักสูตร พบว่า โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แต่มีการกำหนดโครงสร้างหลักสูตรด้านรายวิชาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่แตกต่างกัน เช่น จัดการเรียนรู้ในคาบเรียนปกติในรายวิชาหน้าที่พลเมือง รายวิชาการศึกษาค้นคว้าอิสระ และกิจกรรมชุมชน ในลักษณะของการจัดการเรียนรู้ทั้งในคาบเรียนปกติ และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3.4 ด้านการจัดการเรียนรู้ พบว่า ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (learning by doing) แต่มีการใช้แนวคิดในการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่าง ได้แก่ 1) จัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (project-based learning) ซึ่งพบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยการใช้โครงงานเป็นฐาน (project based learning) มีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้ระดับมาก ($\bar{x} = 4.15$, S.D.= 0.62) และเมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ พบว่ามีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองด้านความรู้สูงสุด ($\bar{x} = 4.18$, S.D.=0.58) รองลงมาเป็นด้านเจตคติและค่านิยม ($\bar{x} = 4.16$, S.D.=0.70) และด้านทักษะ ($\bar{x} = 4.09$, S.D.= 0.65) ตามลำดับ 2) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและ จัดการเรียนรู้ด้วยการใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning) ซึ่งพบว่า ผู้เรียนในโรงเรียนที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยการใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning) มีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้ระดับมาก ($\bar{x} = 3.90$, S.D.= 0.57) และเมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ พบว่ามีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านความรู้ ($\bar{x} = 3.94$, S.D.=0.61) รองลงมาเป็นด้านทักษะ ($\bar{x} = 3.89$, S.D.=0.57) และด้านเจตคติและค่านิยม ($\bar{x} = 3.87$, S.D.=0.63)

ตามลำดับ และ 3) การจัดการเรียนรู้การใช้ชุมชนเป็นฐาน (community based learning) ซึ่งพบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (community based learning) มีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้ระดับมาก ($\bar{x} = 3.63$, $S.D. = 0.48$) เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ พบว่ามีค่าเฉลี่ยความเป็นพลเมืองด้านความรู้สูงสุด ($\bar{x} = 3.71$, $S.D. = 0.55$) รองลงมาเป็นด้านทักษะ ($\bar{x} = 3.61$, $S.D. = 0.52$) และด้านเจตคติและค่านิยม ($\bar{x} = 3.57$, $S.D. = 0.57$) ตามลำดับจึงสรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (project based learning), การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning) และการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (community based learning) ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ได้ทั้ง 3 แนวคิด

3.5 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานต้นสังกัด จากบุคลากรภายในสถานศึกษาและจากชุมชน โดยมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมี 2 ลักษณะ คือ ในลักษณะแรก คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผนการจัดการศึกษา การจัดการเรียนรู้ทั้งในชั้นเรียนและส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้นอกคาบเรียน ลักษณะที่สอง คือ การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีส่วนร่วมในลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และร่วมประเมินผลการเรียนรู้ตลอดจนประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ที่พบว่า ตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ 14 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ตัวชี้วัดด้านความรู้ มี 4 ตัวชี้วัด 2) ด้านทักษะ มี 6 ตัวชี้วัด และ 3) ด้านเจตคติและค่านิยม มี 4 ตัวชี้วัด ซึ่งผู้วิจัยนำไปสร้างเป็นแบบวัดที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ จำนวน 66 ข้อ ที่มีค่าความเที่ยงตรงจากการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item object congruence index: IOC) ของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นจากการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ของแบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ทั้งฉบับ = .975 นั้นเป็นผลมาจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และได้รับการพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ และผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) จนได้องค์ประกอบและตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่มีความเชื่อถือได้ สอดคล้องกับวรรณชลินโนริยา (2560) ที่ได้กล่าวว่าพลเมืองตื่นรู้ เป็นคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในทุกมิติของความเป็นพลเมือง โดยคุณลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ นั้น ครอบคลุมถึงบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

การมีความรู้และมีการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม อีกทั้งยังสอดคล้องกับ วรากรณ์ สามโกเศศ (2558) ที่กล่าวว่าพลเมืองตื่นรู้จะเกี่ยวข้องกับค่านิยม ประชาธิปไตย หลักนิติธรรม เสรีภาพส่วนบุคคล การเคารพซึ่งกันและกัน รวมถึงการยอมรับความศรัทธาและความเชื่อที่แตกต่างกัน การเป็นสมาชิกของชุมชนและการสนับสนุนชุมชน การใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การดูแลตัวเองและดูแลชุมชนซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นพลเมือง

2. รูปแบบการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1) แนวคิดทางการศึกษา 2) การบริหารสถานศึกษา 3) หลักสูตร 4) การจัดการเรียนรู้ และ 5) การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องนั้น สอดคล้องกับ กันทรกร จรัสมาธูสร (2560) ที่ได้ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้ และพบว่า รูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้ เกิดจากการสร้างกลไกการดำเนินงาน 4 กลไก คือ กลไกที่คณะกรรมการ กลไกคณะทำงานระดับจังหวัด กลไกพี่เลี้ยง และกลไกที่ปรึกษา จึงแสดงให้เห็นว่าการบริหารสถานศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในขณะหลักสูตร ซึ่งหมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดเตรียมไว้ให้กับผู้เรียนที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักการ และโครงสร้างไว้ ที่ใช้เป็นทิศทางให้กับครูที่จะไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน (Henson, 2015) ส่งผลให้หลักสูตรเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรูปแบบการจัดการศึกษา อีกทั้งการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ (learning by doing) ที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเรียนรู้จากรูปธรรมไปสู่นามธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิด ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง จึงทำให้มีความหมายต่อตนเอง หากการเรียนรู้ได้มีการนำไปใช้ ประสบการณ์จากบริการสังคมจะเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือสังคมโดยตรงแล้ว ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับยังสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม และสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี โดยองค์ประกอบของรูปแบบยังมีความสอดคล้องกับ กรุณพร เชษฐพยัคฆ์ (2561) ที่กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองตื่นรู้จะสัมพันธ์กับความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของสังคมร่วมกับผู้อื่น โดยตระหนักว่าสังคมนี้เป็นของเราไม่ว่าสิ่งใดเกิดขึ้นในสังคมนี้จะกระทบกับเราอาจจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อร่วมจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ที่จะเป็นทรัพยากรของสังคมที่จะร่วมสร้างสังคมมรอาอยู่ เมื่อพลเมืองตื่นรู้มากขึ้นจะส่งผลให้เกิดพลังอันยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์สังคม ในทางตรงกันข้ามหากสังคมนั้นละเลยการพลเมือง สังคมจะชุมชนจะอ่อนแอ ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวและกระตือรือร้นต่อความรับผิดชอบในการทำหน้าที่ของตนเองและสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชนจะขาดการเอาใจใส่และไม่ได้รับการแก้ไข นั่นหมายถึงปัญหาจะทวีคูณและอาจลุกลามจนไม่สามารถยับยั้งและแก้ไขได้ในที่สุด รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ซึ่งได้แก่ แนวคิดทางการศึกษา การบริหารการศึกษา หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงน่าจะช่วยเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (active citizenship) ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาที่เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่และสามารถนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนที่สามารถจัดการศึกษาเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ได้ด้วยความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

1.2 สถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปใช้วางแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้กับผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงจากการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและหาทางแก้ไขปัญหานั้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัจจัยจูงใจในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้

2.2 ควรมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยแนวคิดหรือทฤษฎีที่ แตกต่างไปจากทฤษฎีหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2.3 เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในบริบทของโรงเรียนที่ได้รับรางวัลจากการประกวดกิจกรรมสร้างสำนึกพลเมือง (project citizens) โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ควรมีการศึกษาในบริบทของโรงเรียนที่ยังไม่ได้รับรางวัล และในบริบทอื่น ๆ ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2561. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 256, จาก <http://academic.obec.go.th/web/news/view/75>
- กรุณพร เชษฐพยัคฆ์. (2561). สังคมไทยยอมรับLGBTแบบมีเงื่อนไข กำแพงปิดกั้นความหลากหลายทางเพศ ในมุมมองของครูเคท. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2567, จาก www.thematter.com
- กลุ่ม Thai Civic Education. (2556). กรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Conceptual framework for Thai Democratic Citizenship Education Curriculum). กรุงเทพฯ: บริษัท เทคนิค อิมเมจ จำกัด.

- กันทรารกร จรัสมาธูสร. (2560). รูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้กรณีศึกษาโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ ภูมิสังคมภาคตะวันตก. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐพัชร์ ทศนรุ่งเรือง. (2561). ตามทะเบียนราษฎร ปี 2560 ไทยมีประชากรกว่า 66 ล้านคน เป็นหญิงมากกว่าผู้ชาย. สืบค้นเมื่อ 22 เมษายน 2567 จาก สำนักข่าวอิศรา: <https://www.isranews.org/thaireform/thaireform-news/63837-thailand.html>
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. (2556). วิฤตการศึกษา: ทางออกหรือการแก้ไข. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2561). การพัฒนาตัวชี้วัดประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: פרקหวานกราฟฟิค.
- วรรณชลี โนริยา. (2560). การวิเคราะห์องค์ประกอบของการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวในพื้นที่ตั้งจังหวัดน่าน. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 7(2), 132-160.
- วรารณ สามีโกเศศ. (2558). ข้อเสนอทางเลือกระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับสุขภาวะคนไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- วสันต์ สรรพสุข. (2565). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งตามแนวคิดการศึกษาเชิงวิพากษ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 10(3), 139-153.
- Erickson, J.A., Anderson, J.B. and Zlotkowski, E. (1997). Learning with the community concept and model for service learning in teacher education. Washington DC: American Association for Higher Education.
- Henson, K. T. (2015). Curriculum Planning: Integrating Multiculturalism, Constructivism and Education Reform (2nd ed.). New York: McGraw – Hill.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. (2nd ed.). California: SAGE.